

Om å snakke sant

Rani Lill Anjum

Alle vet vi hva det vil si å snakke sant. Det er for eksempel sant at fisken trives bedre i vann enn på land, at alle mennesker er dødelige og at det var jeg som spiste den siste sjokoladen. Sannhet er noe vi anser som fint og viktig, og vi lærer gjerne våre barn at de alltid må snakke sant. – Dette blir riktignok ofte moderert så snart det viser seg at barn plumper ut med sannheter i øst og vest. De avslører alt fra private familieforhold ("Mamma og pappa har hvert sitt soverom") til meninger om andres utseende og hygiene ("Du har rar nese"), og de siterer deg i de mest ufordelaktige uttalelser ("Pappa sier at du snyter på skatten"). Da er det kanskje på tide å lære dem at det motsatte av sannhet ikke nødvendigvis er løgn, men heller høflighet og diskresjon.

Likevel er sannhet noe vi trakter etter. Vi ønsker stort sett å si ting som er sant. Sannhet dreier seg bare om det vi *påstår* om ting og tang i verden, og ikke om verden selv. Verden selv er verken sann eller usann, men vi kan *si* ting om verden som er sant eller usant, avhengig av om det stemmer eller ikke stemmer overens med hvordan verden faktisk er. Aristoteles uttrykker det slik: Det er sant å si om det som er, at det er og om det som ikke er, at det ikke er.

Men så enkelt er det faktisk ikke. For det er ikke alltid så lett å snakke sant. Det kan være sannheter som man ikke vil innrømme overfor seg selv ("Sønnen min slår kona si"), sannheter som man ikke vil dele med andre ("Jeg har klamydia"), eller sannheter som man gjerne skulle ha fortalt, men som ville fått uheldige konsekvenser ("Jeg har aldri likt den dattera di"). Man vil derfor ofte unnlate å fortelle sannheten, både av hensyn til seg selv og andre.

Sannheten kan være både påtrengende og upassende. Men den kan også være godt skjult. For det er heller ikke alltid så enkelt å avgjøre hva som faktisk er sant. Alt fra spørsmål om hvem som gjør mest husarbeid og hva som er sunt å spise, til spørsmål om konsekvensene av et EU-medlemskap og verdens opprinnelse; de lar seg ikke uten videre besvare. Og når selv de lærde strides, da er det ikke bare lett å finne ut hvem som sitter på sannheten, eller bør jeg kanskje heller si *hemmeligheten*?

Av og til føler jeg at det er et hav av kunnskapsmessig ”byråkrati” mellom meg og sannheten. Ingen fakta står helt på egne bein. Tenk bare på alt man må vite om kroppen, helse og ernæring for å si noe om hva som er sunt å spise! Da holder det ikke å si at grønnsaker, fisk, brød og melk er sunt. For hva med problemer knyttet til sånt som sprøytemidler, oppdrett, gluten og laktose? For ikke å snakke om alt Einstein måtte ha oversikt over for å finne ut dette med relativitetsteorien! Vi trenger masse kunnskap for å komme opp med én sannhet.

Det er altså ikke alltid et avklart forhold mellom våre påstander og verden. På den ene siden er det enkelt og greit å avgjøre om vi snakker sant når vi sier at gresset er grønt eller at katta ligger på matta. Det er jo bare å sjekke om det er sånn det er. Men på den andre siden, så vet vi ikke alt om hvordan verden er og ikke er, og derfor er det heller ikke greit å si om det som er, at det er og det som ikke er, at det ikke er. Og er det ikke temmelig ofte vi innleder påstandene våre med fraser som: ”jeg har hørt at”, ”ifølge noen eksperter” eller ”jeg tror kanskje”? Og er det ikke da litt mye forlangt å beordre våre barn til å *alltid* snakke sant?